

Anna Łapińska

Aktywność zawodowa ludności na obszarach wiejskich

Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania 8, 205-210

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Anna Łapińska

AKTYWNOŚĆ ZAWODOWA LUDNOŚCI NA OBSZARACH WIEJSKICH

Wprowadzenie

Zarówno w Polsce, jak i w Unii Europejskiej nastąpiło w ostatnich latach zatrzymanie lub przynajmniej spowolnienie tendencji zniżkowej wśród ludności wiejskiej. Było to przede wszystkim wynikiem działania dwojakiego rodzaju czynników prowadzących do zmniejszenia się migracji ze wsi do miast. Niekwestionowanym czynnikiem były trudności na miejskim rynku pracy, charakterystyczne dla Polski i krajów kandydujących w tym czasie do Unii. Natomiast w starych krajach Unii Europejskiej zauważono tereny wiejskie jako atrakcyjne miejsce zamieszkania, a także miejsce lokalizacji przedsiębiorczości¹.

Prognozy GUS potwierdzają także, że udział ludności miejskiej w Polsce będzie się sukcesywnie zmniejszać na rzecz ludności wiejskiej. Składa się na to szereg czynników, takich jak wsparcie finansowe z budżetu UE, które przyczynia się do realizacji wielu inwestycji infrastrukturalnych na obszarach wiejskich. To właśnie obszary wiejskie są największym beneficjentem pomocy wspólnotowej zmierzającej do poprawy poziomu życia mieszkańców. Na kierunek migracji wpływają także wyższe i rosnące szybciej koszty utrzymania w mieście, które powodują, że wzrosła atrakcyjność wsi jako miejsca zamieszkania. Coraz wyraźniej widoczne jest w Polsce zjawisko przemieszczania się części ludności miejskiej na tereny wiejskie, szczególnie w pobliżu miast².

¹ I. Frenkel, *Ludność, zatrudnienie i bezrobocie na wsi polskiej na tle krajów Unii Europejskiej*, „Wieś i Rolnictwo”, nr 1 (130) 2006.

² Informacja na temat sytuacji na obszarach wiejskich i w rolnictwie, MRiRW. Departament Programowania i Analiz, Warszawa, październik 2007.

Celem artykułu jest scharakteryzowanie sytuacji ekonomicznej na obszarach wiejskich oraz dokonanie szczegółowej analizy z zakresu aktywności zawodowej ludności wiejskiej i porównanie jej wyników z sytuacją w mieście. Źródłem danych będą dostępne zbiory z Badań Aktywności Ekonomicznej Ludności, Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Głównego Urzędu Statystycznego za lata 2006 i 2007.

1. Charakterystyka obszarów wiejskich

Na obszarach wiejskich w Polsce według stanu na 31.12.2006 mieszkało 14 756,6 tys. osób, co stanowi 38,7% mieszkańców kraju (tab. 1). Liczba ludności na tych terenach wskazuje na nieznaczną tendencję zwyżkową. W stosunku do 2000 r. liczba ludności zamieszkałej na obszarach wiejskich wzrosła do 2006 roku o 1,2%. Wśród mieszkańców wsi nadal 27% ludności jest związane z użytkownikiem gospodarstwa rolnego. Znaczny odsetek tej ludności, chociaż jest związany z rodzinami rolniczymi, nie pracuje już w rolnictwie i powiększa grupę ludności niezwiązanej z gospodarstwem rolnym.

Nadal jednak zbyt wiele osób zajmuje się rolnictwem. Jest to 16,0% aktywnych zawodowo, co stanowi najwyższy odsetek wśród państw UE-25.

Wciąż wiodącą działalnością gospodarczą na polskiej wsi jest rolnictwo, które chociaż w pełni zaspokaja potrzeby żywnościowe kraju, angażuje jednak zbyt liczne zasoby ludzkie.

Tabela 1. Liczba mieszkańców terenów wiejskich i ich zaangażowanie w działalność gospodarczej w 2006 roku

Wyszczególnienie	Wielkość w tys. osób	%
Ludność ogółem w Polsce wg stanu na 31.12.2006, w tym: – ludność wiejska	38 125,5 14 756,6	100,0 38,7
Ludność wiejska w wieku 15 lat i więcej (aktywność ekonomiczna), w tym: – ludność związana z gospodarstwem rolnym – ludność niezwiązana z gospodarstwem rolnym (bezrolna)	11 817,0 5 517,0 6 299,0	100,0 46,7 53,3
Liczba osób pracujących w gospodarstwach rolnych Liczba osób pracujących w gospodarstwach rolnych w przeliczeniu na pełnozatrudnionych	5 111,5 2 291,9	100,0 44,8

Wyszczególnienie	Wielkość w tys. osób	%
Liczba gospodarstw rolniczych w Polsce ogółem, w tym:	2 728,9	100,0
– gospodarstwa prowadzące działalność gospodarczą rolniczą	2 476,5	90,8
– gospodarstwa prowadzące działalność pozarolniczą	133,8	4,9
Działalność gospodarcza pozarolnicza wg rejestru REGON w Polsce	3636,0	100,0
W tym na terenach wiejskich	864,7	23,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Rocznik statystyczny rolnictwa i obszarów wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2008; Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2007 r. Informacje i opracowania statystyczne, GUS, Warszawa 2008.

Znaczny odsetek ludności zamieszkujący tereny wiejskie zajmuje się rolnictwem, głównie w licznych, produkujących na niewielką skalę gospodarstwach. Chociaż w gospodarstwach rolnych w przeliczeniu na pełnozatrudnionych pracuje tylko 2291,9 tys. osób, w liczbach rzeczywistych stanowi to 2,2 razy większą liczbę (5111,5 tys. osób). Osoby te pracują tylko we własnym gospodarstwie w niepełnym wymiarze czasu pracy. Tym samym grupa ta stanowi, obok oficjalnego podawanego dla całego kraju wskaźnika, bezrobocie ukryte. Od początku wprowadzania reform rolnictwo kumuluje nadwyżki zbędnej siły roboczej w innych działach gospodarki. Nadmiar siły roboczej zaangażowanej w produkcji rolnej jest jednym z podstawowych ograniczeń tego sektora i przekłada się na niższe dochody rolnicze.

Ograniczenie zatrudnienia w samym rolnictwie jest jednym z podstawowych wyzwań polityki gospodarczej, gdyż sama wieś nie zaabsorbuje takiego jej nadmiaru, a inwestorzy chętniej tworzą nowe miejsca pracy w mieście. Potwierdzeniem tego są liczby, które wskazują, że według stanu z 2006 roku zaledwie 23,8% firm o działalności gospodarczej pozarolniczej zarejestrowanych w systemie REGON zlokalizowane było na terenach wiejskich. Ze zlokalizowanych 688,9 tys. przedsiębiorstw prowadzących pozarolniczą działalność na terenach wiejskich zaledwie 133,8 tys. prowadzonych było przez gospodarstwa rolnicze³.

Od okresu transformacji systemowej zachodzą powolne, acz znaczne zmiany w sposobach gospodarowania na obszarach wiejskich, idące w kierunku ich wielofunkcyjności. Dlatego też dalszy rozwój terenów wiejskich powinien następować w oparciu o zasady racjonalnego wykorzystania zasobów środowiska, ich ochrony i kształtowania. Koncepcja uwzględniająca te zasady, jako strategia zrównoważo-

³ Rocznik statystyczny rolnictwa i obszarów wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2008; Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2007 r. Informacje i opracowania statystyczne, GUS, Warszawa 2008.

nego rozwoju, jest celem rozwoju terenów wiejskich. Szansą dla zrównoważonego rozwoju terenów wiejskich jest wspólna polityka Unii Europejskiej oraz środki z jej budżetu przeznaczone na rozwój lokalny.

Coraz większy odsetek mieszkańców naszych wsi nie posiada ziemi. Powiększanie się udziału ludności żyjącej poza gospodarstwami rolnymi ma wieloaspektowe znaczenie przy określaniu przemian zachodzących na obszarach wiejskich. Świadczy to o zmniejszaniu się roli rolnictwa w wyznaczaniu sytuacji ekonomicznej mieszkańców wsi. Większość wśród utrzymujących się z zarobkowania stanowią rodziny pracownicze, których dochody pochodzą z pracy najemnej. Natomiast niewiele wiejskich rodzin bezrolnych posiada przychód z działalności gospodarczej prowadzonej na własny rachunek. Chociaż zauważalny jest wzrost nierolniczej działalności gospodarczej na wsi, to skala tego zjawiska jest niewspółmiernie mała, by zrównoważyć nadmiar ludzi zbędnych dla rolnictwa.

2. Aktywność ekonomiczna ludności na obszarach wiejskich i w mieście

Dane, które przedstawił Główny Urząd Statystyczny, dotyczące aktywności ekonomicznej ludności Polski w czwartym kwartale 2007 r. wskazują na korzystne zmiany i poprawę sytuacji gospodarczej zarówno w mieście, jak i na wsi, w porównaniu do tego samego okresu roku 2006 (tabela 2).

Na przestrzeni ostatnich dwóch lat korzystna sytuacja nastąpiła w liczbie pracujących i to zarówno w mieście, jak i na wsi. Odnotowano wzrost populacji pracującej w porównaniu z analogicznym okresem ubiegłego roku. W IV kwartale 2007 r. pracowało 15 538 tys. osób, było to o 627 tys. osób, tj. o 4,2% więcej niż przed rokiem. Spośród pracujących 61,7% stanowili mieszkańcy miast. Liczba pracujących mieszkańców wsi wyniosła 5 956 tys. osób – o 199 tys., tj. o 3,5% więcej niż przed rokiem.

W IV kwartale 2007 r. pracujący stanowili 49,5% ogółu ludności w wieku 15 lat i więcej, co stanowi o 2% więcej osób pracujących w porównaniu do okresu sprzed roku. Znacznie wyższy wskaźnik 2,4% wystąpił w mieście, niższy na wsi, natomiast udział procentowy ludności pracującej na wsi był wyższy o 1,4% i wynosił 50,2%. Jeszcze korzystniejsze zmiany na przestrzeni roku zaszły w populacji bezrobotnych, która zmniejszyła się z 2 113 tys. do 1 448 tys., tj. o 665 tys. osób, co stanowi spadek o 31,5%. Spadek liczby osób bezrobotnych wśród mieszkańców miast wyniósł 450 tys. osób (32,6%), natomiast na wsi bezrobocie spadło o 215 tys. osób (29,3%).

Tabela 2. Porównanie aktywności ekonomicznej ludności
w IV kwartale 2006 i 2007 roku (w tys. osób)

Wyszczególnienie	2006			2007		
	Ogółem	Obszary		Ogółem	Obszary	
		miejskie	wiejskie		miejskie	wiejskie
Aktywność ekonomiczna ludności liczona wg BAEL	17 024	10 534	6 490	16 986	10 512	6 474
w tym:						
– pracujący	14 911	9 154	5 757	15 538	9 582	5 956
– bezrobotni	2 113	1 380	733	1 448	930	518
Bierni zawodowo	14 394	9 091	5 303	14 416	9 029	5 387
Współczynnik aktywności w %	54,2	53,7	55,0	54,1	53,8	54,6
Wskaźnik zatrudnienia w %	47,5	46,6	48,8	49,5	49,0	50,2
Stopa bezrobocia w %	12,4	13,1	11,3	8,5	8,8	8,0
Obciążenie pracujących osobami niepracującymi (liczba)	1 107	1 144	1 048	1 021	1 039	991

Źródło: opracowanie na podstawie kwartalnej informacji o aktywności ekonomicznej ludności, GUS, Warszawa 2008.

Nadal jednak nie poprawia się niekorzystna sytuacja w aktywności ekonomicznej ludności. W IV kwartale 2007 r. zbiorowość aktywnych zawodowo liczyła 16 986 tys. osób, a biernych zawodowo 14 416 tys. osób. W porównaniu z analogicznym okresem poprzedniego roku liczba osób aktywnych zawodowo zmniejszyła się o 38 tys., zwiększyła się natomiast populacja biernych zawodowo o 22 tys. Po porównaniu bierności zawodowej na obszarach wiejskich i w mieście okazało się, że po raz pierwszy od kilku lat w mieście zmniejszyła się ona o 62 tys., podczas gdy na obszarach wiejskich zwiększyła się o 84 tys. osób, chociaż tempo tego wzrostu znacznie spadło. Współczynnik aktywności zawodowej zmniejszył się na przestrzeni roku z 54,2 do 54,1% (o 0,1%), przy czym w mieście wzrósł o 0,1%, osiągając poziom 53,8%, natomiast na wsi, chociaż był nieco korzystniejszy niż w mieście, na przestrzeni roku zmniejszył się o 0,4%, stanowiąc 54,5%. Wskaźniki te są przeciętnie o 10% niższe w porównaniu do krajów UE-27.

W porównaniu z sytuacją sprzed roku nastąpił spadek obciążenia pracujących osobami niepracującymi. W IV kwartale 2007 r. na 1000 pracujących przypadało 1021 niepracujących (w miastach 1039, na wsi 991), podczas gdy w IV kwartale 2006 r. wskaźnik ten wynosił 1107. Znacznie wyższe obciążenie odnotowano w mieście (1144 osoby) niż na wsi, gdzie wskaźnik był na poziomie 1048.

Podsumowanie

Poprawa sytuacji ekonomicznej na obszarach wiejskich nie może następować jedynie przez rozwój rolnictwa. Rolnictwo nie jest w stanie racjonalnie wykorzystać takich zasobów ludzkich, jakimi dysponuje. Obszary wiejskie muszą stać się bardziej wielofunkcyjne. Tereny te powinny być postrzegane jak miejsca, na których będzie się rozwijać zarówno produkcja pozarolnicza, jak i okołorolnicza.

Aktywność zawodowa Polaków jest jedną z najniższych w Unii Europejskiej, różnica w stosunku do UE-27 wynosi 10%. Na przestrzeni analizowanego roku zmniejszyła się tylko nieznacznie, o 0,1%, co może wskazywać na poprawę sytuacji w najbliższym czasie. Pozostałe przedstawione wyniki wskazują na poprawę sytuacji na rynku pracy. Zaobserwowano korzystną sytuację przejawiającą się zmniejszeniem liczby osób bezrobotnych niezależnie od miejsca zamieszkania i wzrostem liczby pracujących zarówno w miastach, jak i na wsi, oraz zmniejszeniem obciążenia pracujących osobami niepracującymi.

FARMERS' PROFESSIONAL ACTIVITIES ON RURAL AREAS

Summary

A considerable percentage of the Polish population (38.7%) still lives in rural areas, with the majority of this subpopulation working in agriculture. There is not such a necessity to engage so many people in agriculture. This segment of underemployed workers represents „hidden” unemployment above and beyond the official and already high unemployment rate (16.0%) in Poland. This underemployed segment of the population should seek supplemental or alternative work in other industries for other sources of income.

The most important indexes of economic activities are similar on rural areas as well as in the city. Although the rates of unemployment are improving and the level of unemployment is decreasing, it can be observed that farmers' professional activities on rural areas in comparison with EU-27 is still alarmingly low.

Translated by Anna Łapińska